

Марина Митрић, виши библиотекар
Народна библиотека Србије,
Београд

АНАЛИЗА ФОНДОВА ПЕРИОДИКЕ У ШКОЛСКИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ набавка, смештај, инвентарисање, обрада и коришћење

1. Предмет анализе и период посматрања, извори за анализу

Праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у школским библиотекама, као делу јединственог библиотечко-информационог система у Србији, у надлежности је народних матичних библиотека које се налазе у центрима округа.

Почев од 1997. године у свим матичним библиотекама у Србији формирана је и одржава се база података *Мрежа библиотека Србије*. База података МБС намењена је прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији. Свака матична библиотека прикупља податке о библиотекама на својој територији и једном годишње доставља их Народној библиотеци Србије, која као главна матична библиотека одржава базу података о пословању свих библиотека у Републици Србији. Податке о пословању за ову базу доставља 1342 школске библиотеке (980 у основним школама и 362 у средњим школама).

Број библиотека у Републици Србији које достављају податке за базу МБС			
Укупан број библиотека	Школске библиотеке		
	у основној школи	у средњој школи	укупно
2343	980	362	1342

Табела 1: Библиотеке које достављају податке за базу Мрежа библиотека Србије

Анализа фондова периодике у школским библиотекама дата је на основу података о пословању школских библиотека у 2005. години који су прикупљени за базу Мрежа библиотека Србије. Као извори за анализу, поред података достављених за базу МБС, коришћени су и извештаји о извршеном надзору над стручним радом школских библиотека, које матичне библиотеке, по извршеном надзору, достављају Народној библиотеци Србије.

2. Периодика у школским библиотекама у Србији – основни показатељи садашњег стања

Оно што је заједничко већини школских библиотека у Србији је оскудна и недовољна набавка периодичних публикација. Услед недостатка финансијских средстава, већина библиотека располаже углавном са 1, 2 или највише 5 наслова периодике, за чију су претплату ретке школе у прилици да издвоје средства сваке године. Последица тога је да постојећи наслови у великом броју школских библиотека нису комплетирани. Фонд периодике често није физички и стручно обрађен, није инвентарисан, не користи се и не чува у складу са библиотечким правилима. Посебан проблем представља велики број библиотека које уопште немају периодику, нису у могућности да је набаве, нити имају услова за њен смештај и коришћење.

2.1. Велики број школских библиотека нема периодичне публикације у својим фондовима

Према подацима достављеним за базу података Мрежа библиотека Србије 55,4 % школских библиотека у Србији уопште нема серијске публикације у својим фондовима. У записницима о извршеном надзору над стручним радом школских библиотека, које матичне библиотеке достављају Народној библиотеци Србије, често је констатовано како је школа претплаћена на поједине наслове, али они нису евидентирани у библиотеци, нити се у њој чувају. Те библиотеке ушле су у проценат оних које уопште немају периодику. Података о периодичности нема ни у случајевима када библиотека набавља периодику, али је не евидентира и не обрађује, нити чува.

Када је реч о библиотекама које имају периодику, 44,6 % школских библиотека у Републици Србији има серијске публикације у својим фондовима. Највећи број библиотека које набављају и чувају периодичне публикације у својим фондовима налази се у Борском округу (93,9 %), затим у Средњебанатском (78,9 %) и Топличком округу (70,8 %), док се најмањи број библиотека које имају периодику налази у Рашком (12,1 %) и Сремском округу (12,9 %).

Округ	Укупан број библиотека	Библиотеке које имају периодику	
Борски	33	31	93,9 %
Браничевски	33	9	27,3 %
Град Београд	173	104	60,1 %
Зајечарски	26	8	30,8 %
Западно-бачки	48	19	39,6 %
Златиборски	34	17	50 %
Јабланички	28	7	25 %
Јужно-банатски	82	30	36,6 %
Јужно-бачки	45	9	20 %
Колубарски	25	17	68 %
Мачвански	61	33	44,1 %
Моравички	39	14	35,9 %
Нишавски	69	35	50,7 %
Подунавски	24	7	29,2 %
Поморавски	39	12	30,8 %
Пиротски	14	5	35,7 %
Пчињски	25	15	60 %
Расински	44	14	31,8 %
Рашки	58	7	12,1 %
Северно-банатски	19	11	57,9 %
Северно-бачки	38	11	28,9 %
Средње-банатски	38	30	78,9 %
Сремски	31	4	12,9 %
Топлички	24	17	70,8 %
Шумадијски	45	22	48,9 %
Укупно у Србији	1095	488	44,6 %

Табела 2: Број библиотека у Србији које имају периодику, по окрузима (према подацима о пословању за 2005. годину, достављеним за базу МБС)

2.2. Набавка

2.2.1. Тешкоће у прикупљању података

Посебан проблем за ову анализу биле су библиотеке које достављају статистички податак о броју примерака, уместо траженог податка о броју наслова периодике у својим фондовима. Таквих библиотека је на укупном нивоу 9,5 %. Оне су урачунате у библиотеке које имају периодику, али нису узете у обзир у показатељима који се односе на набавку, односно број приновљених наслова и укупан број наслова часописа који се чувају у школским библиотекама, јер тај податак није било могуће утврдити.

Број школских библиотека у Србији које поседују периодику у својим фондовима је 44,6 %. Од тога 21,3 %, дакле скоро половина, не доставља релевантан податак о броју наслова, већ доставља податак о броју примерака. Највећи број таквих библиотека је у окрузима: Средње-банатском – 73,3 %,

Северно-бачком – 72,7 %, Западно-бачком – 57,9 %, Северно-банатском – 54,5 % и Расинском – 50 % (израчунато у односу на библиотеке које имају периодику, да би се утврдио проценат оних које достављају податке о броју примерака). У Зајечарском, Јужно-банатском, Нишавском и Рашком округу нема таквих библиотека. У ова 4 округа све библиотеке које имају периодику достављају релевантне податке о броју наслова.

Округ	Библиотеке које имају периодику	
	укупно	од тога достављају број примерака
Борски	93,9 %	3,2 %
Браничевски	27,3 %	44,4 %
Град Београд	60,1 %	9,6 %
Зајечарски	30,8 %	/
Западно-бачки	39,6 %	57,9 %
Златиборски	50 %	23,5 %
Јабланички	25 %	28,6 %
Јужно-банатски	36,6 %	/
Јужно-бачки	20 %	11,1 %
Колубарски	68 %	11,8 %
Мачвански	44,1 %	12,1 %
Моравички	35,9 %	14,3 %
Нишавски	50,7 %	/
Подунавски	29,2 %	28,6 %
Поморавски	30,8 %	33,3 %
Пиротски	35,7 %	40 %
Пчињски	60 %	13,3 %
Расински	31,8 %	50 %
Рашки	12,1 %	/
Северно-банатски	57,9 %	54,5 %
Северно-бачки	28,9 %	72,7 %
Средње-банатски	78,9 %	73,3 %
Сремски	12,9 %	25 %
Топлички	70,8 %	11,8 %
Шумадијски	48,9 %	31,8 %
Укупно у Србији	44,6 %	21,3 %

Табела 3: Број библиотека у Србији које достављају податак о броју примерака, дат у односу на оне које имају периодику - по окрузима (према подацима о пословању за 2005. годину, достављеним за базу МБС)

2.2.2. Број наслова периодичних публикација у школским библиотекама Србије

Школске библиотеке које редовно набављају периодику суочавају се са финансијским проблемима за обнављање претплате педагошких и дечјих часописа сваке године, што се одражава на оскудан број приновљених наслова и некомплетирани годишта појединих часописа. Највећи број библиотека годишње

набавља 1-2 или највише 5 наслова часописа, док изврстан мањи број има 5-10 приновљених наслова, а изузетно ретке су школске библиотеке које успевају да обнове претплату за преко 10 наслова часописа годишње. Посебан проблем су библиотеке које не набављају серијске публикације и уопште немају периодику у својим фондовима.

Када је у питању укупан број наслова који се чувају у библиотеци, у највећем броју библиотека чува се до 10 наслова, изврстан мањи број поседује укупно 10-15 наслова, а изузетно ретке су библиотеке са 15-20 и преко 20 наслова часописа у својим фондовима. Ако се све школске библиотеке у Србији посматрају у целини, дакле уколико се укључе и библиотеке које уопште немају периодику, просечан број приновљених наслова једне школске библиотеке у Србији је 0,8 (према подацима о пословању за 2005. годину), док је просечан укупан број наслова који се чува у једној школској библиотеци 3,5.

Округ	Укупан број наслова по једној библиотеци	Број набављених наслова у 2005. години
Борски	7,3	2,4
Браничевски	1,7	0,6
Град Београд	4,1	0,5
Зајечарски	2,1	1,9
Западно-бачки	3,3	0,7
Златиборски	6	3,7
Јабланички	1,2	0,5
Јужно-банатски	2,8	0,4
Јужно-бачки	3,3	0,4
Колубарски	3,9	1,8
Мачвански	5,4	1,5
Моравички	3	0,9
Нишавски	4,3	0,2
Подунавски	2,1	0,6
Поморавски	2,7	0,2
Пиротски	1,7	/
Пчињски	4,8	0,4
Расински	2,5	0,3
Рашки	0,9	/
Северно-банатски	5,3	0,7
Северно-бачки	0,8	0,4
Средње-банатски	6,7	3,6
Сремски	1,2	/
Топлички	7,6	2,5
Шумадијски	4,1	0,9
Укупно у Србији	3,5	0,8

Табела 4: Просечан број приновљених наслова и просечан укупан број наслова по окрузима у Србији, када се школске библиотеке посматрају у целини, укључујући и оне библиотеке које уопште немају периодику

Међутим, ако се библиотеке које немају периодику посматрају као засебан проблем и издвоје само оне библиотеке које имају периодику, тада се добија да је просечан број приновљених наслова 2,3, а просечан укупан број наслова који чува свака библиотека која поседује периодичне публикације 9,1. Библиотеке које достављају податке о броју примерака нису укључене, а таквих је на укупном нивоу 9,5 %.

Округ	Укупан број наслова по једној библиотеци	Број набављених наслова у 2005. години
Борски	7,8	2,6
Браничевски	10	4,2
Град Београд	7	0,9
Зајечарски	6,9	6,3
Западно-бачки	15,1	3,6
Златиборски	13,9	9,8
Јабланички	6,2	3
Јужно-банатски	7,7	1
Јужно-бачки	18,3	2,3
Колубарски	5,9	2,9
Мачвански	10,8	3,1
Моравички	9,2	2,8
Нишавски	8,5	0,4
Подунавски	9,2	2,6
Поморавски	11,8	1,1
Пиротски	6,7	/
Пчињски	8,5	0,8
Расински	13,3	2
Рашки	7,1	/
Северно-банатски	13,8	2,2
Северно-бачки	8,3	5
Средње-банатски	13,4	8,6
Сремски	12,3	/
Топлички	11,1	3,9
Шумадијски	10,3	2,7
Укупно у Србији	9,1	2,3

Табела 5: Просечан број приновљених наслова и просечан укупан број наслова по окрузима у Србији, када се посматрају само библиотеке које имају периодику

У школским библиотекама Златиборског и Средње-банатског округа број приновљених наслова у 2005. години неколико пута је већи од републичког просека, а истовремено су то окрузи у којима је укупан број наслова који се чува у библиотекама далеко изнад републичког просека. То су уједно окрузи са процентуално највећим бројем библиотека које имају периодику у својим фондовима.

У Пиротском, Рашком и Сремском округу није приновљен ниједан наслов у 2005. години, док су Рашки и Сремски округ истовремено окрузи са процентуално највећим бројем библиотека које уопште немају серијске публикације у својим фондовима.

2.3. Проблем простора и библиотечка опрема – полице за смештај фондова

Просторне услове, техничку опрему и наставна средства у школским библиотекама ближе одређује *Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990), као и низ правилника којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности средњих стручних школа за поједине делатности. Предвиђено је да се школска библиотека састоји од две просторије – књижнице и читаонице, а величина простора зависи од развијености школе, при чему на једног ученика долази 0,1 m² простора за библиотеку. У већим школама предвиђена је и медијатека.

Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* (Библиотекар, бр. 5-6, Београд, 1973) за правилно функционисање школске библиотеке потребна су два повезана простора – за библиотеку и за читаоницу. Величина читаонице одређује се према броју читалачких места за један разред, при чему се за сваког ученика одређује минимум простора 2 m². С обзиром да просечан разред има око 30 ученика, читаонички простор библиотеке треба да има око 60 m².

Ретке су школске библиотеке у Србији које располажу просторним условима који су прописани наведеним правилницима и стандардом. Према подацима о пословању за 2005. годину, који су достављени за базу МБС, 1095 школских библиотека које су доставиле податке о пословању располажу са укупно 56.455 m² простора. То значи да у просеку свака библиотека поседује 51,6 m², што свакако није довољно за правилно функционисање школске библиотеке.

Округ	Укупан број библиотека	Простор у m ²		Полице за часописе	
		укупан простор у m ²	просечан простор у m ² по једној библиотеци	укупно дужних метара	просечно m / по једној библиотеци
Борски	33	1569	47,6	120	3,6
Браничевски	33	1388	42,1	20	0,6
Град Београд	173	10819	62,5	1004	5,8
Зајечарски	26	1421	54,7	15	0,6
Западно-бачки	48	2508	52,3	201	3,8
Златиборски	34	2023	59,5	156	4,6
Јабланички	28	1260	45	5	0,2
Јужно-банатски	82	3899	47,6	248	3
Јужно-бачки	45	2574	57,2	112	2,5

Округ	Укупан број библиотека	Простор у m ²		Полице за часописе	
		укупан простор у m ²	просечан простор у m ² по једној библиотеци	укупно дужних метара	просечно m / по једној библиотеци
Колубарски	25	1348	53,9	53	2,1
Мачвански	61	2648	43,4	113	1,9
Моравички	39	1626	41,7	3	0,1
Нишавски	69	3005	43,6	140	2
Подунавски	24	1177	49	35	1,5
Поморавски	39	2141	54,9	178	4,6
Пиротски	14	919	65,6	2	0,1
Пчињски	25	1209	48,4	67	2,7
Расински	44	3292	74,8	98	2,2
Рашки	58	2344	40,4	14	0,2
Северно-банатски	19	956	50,3	58	3,1
Северно-бачки	38	1707	44,9	141	3,7
Средње-банатски	38	1860	49	125	3,3
Сремски	31	1188	38,3	14	0,4
Топлички	24	1010	42,1	62	2,6
Шумадијски	45	2564	57	158	3,5
Укупно у Србији	1095	56.455 m²	51,6 m²	3142	2,9

Табела 6: Простор и полице за часописе којим располажу школске библиотеке – по окрузима у Србији

На проблем простора, са којим се суочавају многе школске библиотеке у Србији, надовезује се и недостатак библиотечке опреме – полица за смештај фондова. Библиотеке које имају проблем недовољног простора, најчешће имају и проблем са недовољним бројем полица за смештај фонда.

Стандардна ширина полице за увезану периодику износи 40-45 cm. Дужина полице износи 1 m, што омогућава смештај 3-4 часописа, односно 18-24 свезака. У табели 6 дати су подаци о простору и библиотечкој опреми (полицама) за часописе којима располажу школске библиотеке у Србији.

Једна школска библиотека у Србији у просеку располаже са 2,9 m дужних за смештај периодике, што омогућава смештај 8-12 часописа, односно 52-70 свезака.

Поређењем броја библиотека које имају периодику са бројем библиотека које су у анкетном упитнику назначиле да немају посебну библиотечку опрему (полице) за часописе, добија се податак да 8,8 % библиотека нема услове за смештај и нормално коришћење периодике. У тим библиотекама периодика је најчешће смештена на неадекватним полицама за књиге.

2.4. Инвентарисање и обрада

2.4.1. Инвентарисање

Заједничко за већину школских библиотека у Србији је да се грађа не инвентариса у складу са Правилником о евиденцији библиотечке грађе (Сл. гласник РС, бр. 7/95), према коме је за сваку врсту библиотечке грађе потребно водити посебну књигу инвентара. У неким школским библиотекама периодика је заједно са књигама инвентарисана у књизи инвентара за монографске публикације, док у великом броју библиотека периодика уопште није инвентарисана ни обрађена. Поређења ради, треба напоменути да у извесном броју школских библиотека ни књиге нису инвентарисане нити пописане на било који начин. Подаци у табели 7 дати су у односу на укупан број библиотека, према подацима о пословању за 2005. годину, достављеним за базу МБС.

			Укупно достављено анкета
Књига инвентара (монографске публикације)	79,4 %	869	1095
Књига инвентара (серијске публикације)	10,1 %	111	

Табела 7: Број школских библиотека у Србији које имају књиге инвентара за монографске и серијске публикације (израчунато у односу на укупан број библиотека, према подацима о пословању за 2005. годину)

Свега 10,1 % школских библиотека на републичком нивоу поседује књигу инвентара за серијске публикације.

Како на укупном нивоу у Републици Србији велики број школских библиотека уопште нема периодик у својим фондовима (55,4 %), реалан податак о броју библиотека у којима периодика није инвентарисана добија се поређењем броја библиотека које имају периодик, са бројем оних које имају књигу инвентара за серијске публикације. Периодик у својим фондовима поседује 44,6 % школских библиотека на укупном нивоу у Републици Србији, а од тога приближно половина (22,8 %) има књигу инвентара за серијске публикације.

Округ	Библиотеке које имају периодик	Књига инвентара за серијске публикације	
Борски	31	2	6,5 %
Браничевски	9	1	11,1 %
Град Београд	104	39	37,5 %
Зајечарски	8	/	/
Западно-бачки	19	6	31,6 %
Златиборски	17	2	11,8 %

Округ	Библиотеке које имају периодику	Књига инвентара за серијске публикације	
Јабланички	7	1	14,3 %
Јужно-банатски	30	2	6,7 %
Јужно-бачки	9	4	44,4 %
Колубарски	17	6	35,3 %
Мачвански	33	9	27,3 %
Моравички	14	/	/
Нишавски	35	3	8,6 %
Подунавски	7	1	14,3 %
Поморавски	12	2	16,7 %
Пиротски	5	1	20 %
Пчињски	15	1	6,7 %
Расински	14	1	7,1 %
Рашки	7	1	14,3 %
Северно-банатски	11	2	18,2 %
Северно-бачки	11	6	54,6 %
Средње-банатски	30	7	23,3 %
Сремски	4	1	25 %
Топлички	17	6	35,3 %
Шумадијски	22	7	31,8 %
Укупно у Србији	488	111	22,8 %

Табела 8: Број школских библиотека које имају периодику у поређењу са бројем библиотека које имају књиге инвентара за серијске публикације - по окрузима у Србији (према подацима о пословању за 2005. годину)

Највећи број школских библиотека у којима је периодика инвентарисана налази се у Северно-бачком (54,6 %) и Јужно-бачком округу (44,4 %), затим у Београду (37,5 %), Топличком (35,3 %), Колубарском (35,3 %), Шумадијском (31,8 %) и Западно-бачком округу (31,6 %), док у Зајечарском и Моравичком округу ниједна школска библиотека нема формирану књигу инвентара за серијске публикације.

2.4.2. Обрада

Када је реч о обради периодике у школским библиотекама у Србији, општа оцена је да су информациони инструменти изразито неразвијени. У већини библиотека недостају каталози за серијске публикације, а знатан број библиотека (76 %), поређења ради, нема чак ни лисни ауторски каталог за књиге, иако је алфаветски каталог обавезан за сваку библиотеку. Електронске каталогe, с обзиром на слабу рачунарску опремљеност, поседује занемарљиво мали број школских библиотека. Према подацима о пословању за 2005. годину 54 % школских библиотека у Србији је компјутерски опремљено, али је само 7,7 % ту опрему искористило за аутоматизацију пословања. С обзиром да мали број

библиотека поседује одговарајући софтвер, разумљиво је зашто нема аутоматизоване базе података о фонду.

			Укупно достављено анкета
каталог по наслову (серијске публикације)	3,8 %	42	1095
стручни каталог по УДК (серијске публикације)	1,7 %	18	
алфаветски каталог (монографске публикације)	24,1 %	264	
стручни каталог по УДК (монографске публикације)	10,2 %	112	
предметни каталог (монографске публикације)	2,6 %	29	

Табела 9: Број школских библиотека у Србији које имају каталоге за монографске и серијске публикације (израчунато у односу на укупан број библиотека, према подацима о пословању за 2005. годину)

Свега 3,8 % школских библиотека на републичком нивоу поседује каталог на наслов, док је још нижи проценат оних које имају стручни каталог за серијске публикације (1,7 %).

С обзиром да велики број школских библиотека у Републици Србији уопште нема периодичку у својим фондовима (55,4 %), реалан податак о броју библиотека у којима периодика није обрађена добија се поређењем броја библиотека које имају периодичку, са бројем оних које имају каталог за серијске публикације. Периодичку у својим фондовима поседује 44,6 % школских библиотека на укупном новоу у Републици Србији, а од тога каталог за серијске публикације поседује 8,6 % - на наслов, односно 3,7 % - стручни каталог по УДК.

Округ	Библиотеке које имају периодичку	Каталози за серијске публикације			
		на наслов		стручни по УДК	
Борски	31	3	9,7 %	/	/
Браничевски	9	2	22,2 %	1	11,1 %
Град Београд	104	/	/	/	/
Зајечарски	8	/	/	1	12,5 %
Западно-бачки	19	2	10,5 %	/	/
Златиборски	17	1	5,9 %	/	/
Јабланички	7	/	/	1	14,3 %
Јужно-банатски	30	/	/	/	/
Јужно-бачки	9	1	11,1 %	1	11,1 %
Колубарски	17	3	17,7 %	/	/

Округ	Библиотеке које имају периодику	Каталози за серијске публикације			
		на наслов		стручни по УДК	
Мачвански	33	5	15,2 %	2	6,1 %
Моравички	14	1	7,1 %	/	/
Нишавски	35	1	2,9 %	/	/
Подунавски	7	2	28,6 %	1	14,3 %
Поморавски	12	1	8,3 %	/	/
Пиротски	5	2	40 %	/	/
Пчињски	15	1	6,7 %	1	6,7 %
Расински	14	2	14,3 %	1	7,1 %
Рашки	7	/	/	/	/
Северно-банатски	11	1	9,1 %	1	9,1 %
Северно-бачки	11	6	54,6 %	5	45,5 %
Средње-банатски	30	5	16,7 %	2	6,7 %
Сремски	4	1	25 %	1	25 %
Топлички	17	/	/	/	/
Шумадијски	22	2	9,1 %	/	/
Укупно у Србији	488	42	8,6 %	18	3,7 %

Табела 10: Број школских библиотека које имају периодику у поређењу са бројем библиотека које имају каталог за серијске публикације – по окрузима у Србији (према подацима о пословању за 2005. годину)

Каталог за серијске публикације највећи број школских библиотека има у Северно-бачком округу (54,6 % на наслов и 45,5 % стручни по УДК) и Сремском округу (25 % на наслов и 25 % стручни по УДК), док у Београду, Јужно-банатском, Рашком и Топличком округу ниједна школска библиотека не обрађује серијске публикације.

2.5. Коришћење

Коришћење периодике у највећем броју школских библиотека у Србији није у складу са библиотечким правилима. Велики број библиотека уопште не бележи податке везане за коришћење библиотечких фондова, а када је реч о периодици директна последица је расипање ионако скромних фондова. Посебан проблем су школе које се претплаћују на поједине наслове, али се ти часописи не евидентирају у библиотеци, нити се у њој чувају. Често је периодика само евидентирана у библиотеци, али часописи стоје у кабинету директора, код секретара, педагога или предметних наставника, те се не води статистика коришћења. Као илустрација могу послужити подаци о пословању школских библиотека за 2005. годину, достављени за базу МБС и дати у табели 11. Од укупно 1095 библиотека које су доставиле податке о пословању, њих 488, односно 44,6 % поседује периодику у својим фондовима. Међутим, 327 библиотека или 67 % оних које имају периодику није водило статистику

коришћења за ту годину пословања, што свакако не може позитивно да утиче на правилно функционисање школске библиотеке.

Округ	Укупан број библиотека	Библиотеке које имају периодику		Библиотеке које не воде статистику коришћења	
		Број	Процент	Број	Процент
Борски	33	31	93,9 %	16	51,6 %
Браничевски	33	9	27,3 %	5	55,6 %
Град Београд	173	104	60,1 %	103	99 %
Зајечарски	26	8	30,8 %	6	75 %
Западно-бачки	48	19	39,6 %	15	78,9 %
Златиборски	34	17	50 %	9	52,9 %
Јабланички	28	7	25 %	/	/
Јужно-банатски	82	30	36,6 %	26	86,7 %
Јужно-бачки	45	9	20 %	/	/
Колубарски	25	17	68 %	10	58,8 %
Мачвански	61	33	44,1 %	16	48,5 %
Моравички	39	14	35,9 %	10	71,4 %
Нишавски	69	35	50,7 %	35	100 %
Подунавски	24	7	29,2 %	4	57,1 %
Поморавски	39	12	30,8 %	5	41,7 %
Пиротски	14	5	35,7 %	4	80 %
Пчињски	25	15	60 %	5	33,3 %
Расински	44	14	31,8 %	7	50 %
Рашки	58	7	12,1 %	3	42,9 %
Северно-банатски	19	11	57,9 %	2	18,2 %
Северно-бачки	38	11	28,9 %	3	27,3 %
Средње-банатски	38	30	78,9 %	7	23,3 %
Сремски	31	4	12,9 %	4	100 %
Топлички	24	17	70,8 %	4	23,5 %
Шумадијски	45	22	48,9 %	8	36,4 %
Укупно у Србији	1095	488	44,6 %	327	67 %

Табела 11: Процент школских библиотека које не воде статистику коришћења за серијске публикације, дат у односу на библиотеке које имају периодику – по окрузима у Србији (према подацима о пословању за 2005. годину)

У Јабланичком и Јужно-бачком округу све школске библиотеке које имају периодику уредно су водиле статистику коришћења у 2005. години. У Нишавском и Сремском округу ниједна библиотека није бележила податке везане за коришћење периодике, док је у Београду 99 % школских библиотека изоставило податке о коришћењу.

3. Фондови периодике према документима која се односе на рад школских библиотека

Имајући у виду да серијске публикације имају велики значај у развоју свих научних дисциплина и представљају најсвежији извор информација из разних области, у школским библиотекама посебну пажњу треба посветити формирању и организацији фондова периодике. Одабирање наслова и комплетирање годишта часописа који су подршка васпитно-образовном процесу претпоставка су за успешан рад сваке школске библиотеке.

У релевантним документима која се односе на рад школских библиотека углавном је истакнута потреба да фондови школских библиотека обухватају различите периодичне публикације намењене ученицима и наставном особљу, у складу са потребама васпитно-образовног процеса.

Библиотечки фондови школских библиотека обухватају књижне фондове (монографске и серијске публикације) и некњижну грађу (географске карте, грамофонске плоче, аудио и видео касете, филмове и дијафилмове, микрофилмове, фотографије, публикације на CD ROM-у и DVD-у) из свих наставних области.

У школским библиотекама основних школа фондови су подељени на ученички и наставнички, а њихова се структура битно разликује. Тако се у структури ученичког фонда налазе дела из програма матерњег језика, дела из програма осталих предмета, енциклопедије, речници, лексикони и остала приручна литература, као и књижевна и научно-популарна литература изван програма. Структура наставничког фонда је другачија и обухвата уџбенике и приручнике за све предмете, педагошко-психолошку и приручну литературу општег типа (речнике, лексиконе, енциклопедије), дидактичко-методичку литературу за све предмете и активности, законе и пратећа документа из области васпитног, образовног и општег законодавства. Наставнички фонд је стручног карактера, а тежиште се ставља на ону литературу која се односи пре свега на васпитање, образовање и наставу. То су дела из области историје школства и образовања, педагогије, педагошке психологије и социологије, организације и методике наставе свих наставних области.

У библиотекама средњих школа структура библиотечног фонда је иста као и у библиотекама основних школа, с том разликом да је у средњим школама библиотечки фонд јединствен, а њиме се користе и наставници и ученици.

Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* (Библиотекар, бр. 5-6, 1973), потреба набавке периодике дата је у складу са усвојеном поделом књижног фонда на ученички и наставнички. Истичући стручно-педагошки карактер наставничког фонда, стандарди предвиђају да он садржи 800-1000 наслова – дела из педагогије, дидактике, методике, школске психологије, библиотекарства, социологије, приручнике и **стручну периодику**. Када је у питању ученички фонд, минимум стандарда за школске библиотеке предвиђа набавку периодике намењене ученицима различитог узраста и различитих интересовања.

Подзаконска акта из области образовања, као документи који регулишу одређене сегменте пословања школских библиотека као саставног дела

образовних ustanova, odnosno škola, precizniji su od *Минимума југословенских стандарда за школске библиотеке*, када је реч о набавци периодичних публикација. *Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник бр. 4/90) за наставничку библиотеку прецизира набавку стручних и педагошких листова и часописа и друге периодике – по областима, при чему је за матерњи језик предвиђено најмање 10 наслова, у количини по 1 комад за стручни актив наставника, односно минимум 1 на школу. За ученичку библиотеку набављају се дечји и омладински листови и часописи по 1 комплет различитих наслова за разред, док приручна библиотека са специфичном опремом за стручне сараднике (педагоге, психологе, библиотекарe) треба да садржи часописе, листове и другу периодику из области педагогије, андрагогије, психологије, социологије, односно оних области које се односе на делатност стручних сарадника у школи.

Основни задатак школских библиотека је да буду подршка остварењу васпитно-образовног процеса у школи и помажу ученицима у савладавању наставног програма, те се специфична структура књижног фонда школских библиотека одређује у зависности од типа школе. У складу са тим, надлежни органи Србије донели су и низ правилника којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности средњих стручних школа за поједине делатности, у оквиру којих се прецизира и набавка периодичних публикација за потребе наставног процеса.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада геодезија и грађевинарство (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 8/91) у оквиру посебних наставних средстава за поједине стручне предмете, за школску библиотеку прописује набавку стручних часописа који се односе на одговарајуће наставне предмете. У оквиру заједничких наставних средстава за подручје рада грађевинарство, у делу који се односи на стручну литературу, предвиђена је набавка часописа из области урбанистичког и грађевинског пројектовања и извођења.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада здравство и социјална заштита (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 9/91) за све образовне профиле у оквиру наведеног подручја рада прописује да се за школску библиотеку набавља 2 и више наслова часописа и билтена из области психологије, за потребе тог наставног предмета. Осим тога, прецизирана је набавка стручних часописа у оквиру наставних средстава за поједине предмете различитих образовних профила. Тако је, на пример, за стручне предмете који се односе на образовни профил зубног техничара, прецизирана неопходна стручна литература за ученике и наставнике, у оквиру које је прописана набавка домаћих и страних стручних часописа из протетике, као и часописа и билтена домаћих произвођача денталних апарата и материјала.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за

стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада култура, уметност и јавно информисање (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 9/91) у оквиру норматива наставних средстава по предметима, за све образовне профиле, прописује да се за школску библиотеку набавља 1 и више наслова часописа и билтена из области психологије, за потребе тог наставног предмета. У оквиру наставних средстава по предметима за различите образовне профиле, за школску библиотеку је прописана набавка периодике која се односи на одговарајуће наставне предмете. То су стручни часописи из различитих области: уметности, ликовне културе, педагогије (1 комплет различитих наслова из наведене области), библиотечко-информационе делатности, стручни часопис који се односи на латински језик (1 наслов), омладински часопис за учење страног језика из области интересовања ученика (претплата на 1 наслов по разреду), часописи из области психологије (различит број наслова у зависности од образовног профила), језички, методички и научно-популарни часописи намењени наставном особљу, као и часописи из организације културних делатности.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада право, економија и администрација (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 9/91, 2/98) у оквиру норматива наставних средстава за различите образовне профиле у наведеном подручју рада, прецизира набавку стручних часописа за поједине предмете. То су часописи и билтени из области психологије, намењени наставном особљу (2 и више наслова), стручни часопис који се односи на латински језик (1 наслов), као и годишњаци и календари из области статистике.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада трговина, туризам и угоститељство (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 9/91, 2/98) у оквиру заједничких норматива за наставне предмете у подручју рада трговине, прецизира набавку стручних часописа за различите предмете: основи политичке економије – 1 наслов, економика – 1 наслов, психологија – 2 и више наслова. У оквиру норматива за различите образовне профиле за подручје рада угоститељства и туризма прецизира набавку стручних часописа за поједине предмете. То су часописи из области туризма и угоститељства (наведени су и конкретни наслови, попут часописа “Туризам”), затим часописи из области права, економике и организације предузећа, банкарског пословања, спољнотрговинског и девизног пословања, економике туризма, туристичке географије, часописи и билтени из области психологије (2 и више наслова), историје уметности, комплет различитих часописа из области уметничког обликовања, часописи из области науке о исхрани, посластичарства, хигијене, познавања робе и маркетинга у туризму (наведен конкретни наслов “Маркетинг”).

Правилник о ближим условима у погледу опреме и наставних средстава за остваривање наставног плана и програма за образовни профил техничар-

специјалиста за промет нафтних деривата у оквиру подручја рада трговина, угоститељство, туризам – област трговина (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 2/96) и *Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле III и IV степена у стручним школама за подручје рада остало - личне услуге (и нормативи)* (Просветни гласник, бр. 9/91) у оквиру норматива наставних средстава за школску библиотеку прописују набавку 2 и више наслова часописа и билтена из области психологије.

Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију (и нормативи) (Просветни гласник, бр. 5/90), којим се регулишу просторни услови и неопходна опрема за рад гимназија, у оквиру норматива наставних средстава по предметима, за школску библиотеку прописује набавку стручне периодике која се односи на одговарајуће наставне предмете. То су различити историјски часописи, 2 комплета различитих наслова часописа из области хемије (2 годишње претплате), 1 наслов стручног часописа који се односи на латински језик, часописи из области ликовне културе (1 комплет различитих наслова), социологије и филозофије (годишња претплата на по 5 комплета различитих наслова), 1 наслов часописа за потребе предмета Устав и грађанска права, 1 комплет различитих наслова часописа из области психологије, затим часописи из области физике за ученике и наставнике, као и научно-популарни часописи из ове области, као корисно средство за разредни и ваннаставни рад ученика и стално усавршавање наставника. Прецизирана је и набавка стручно-методичких часописа за математику, намењених наставном особљу (наведени су конкретни наслови, попут часописа "Настава математике" – набавка 2 комплета свих бројева часописа у току године, по 2 комада за школу), као и математички часописи за ученике, издања на српском језику, а на руском језику "Квант"¹, познати руски физичко-математички часопис за ученике и студенте. За потребе наставе географије прецизирана је набавка конкретних наслова: "Земља и људи", "Гласник Српског географског друштва", "Глобус - часопис за педагошко-методска питања и унапређење наставе географије", као и конкретни наслови за наставу рачунарства и информатике: "Иновације у настави", "Рачунари" и др. За српски језик и књижевност прецизирана је набавка 1 комплета од најмање 5 различитих наслова књижевних, филолошких и методичких часописа (наведени су и конкретни наслови: "Књижевност и језик", "Наш језик", "Школски час српског језика и књижевности"). За ученике је посебно предвиђена набавка 1 комплета од најмање 3 наслова часописа по разреду, из области књижевности, језика, филмске и сценске уметности. За потребе наставе страних језика за наставнике је прецизирана претплата на 2 наслова годишње по разреду домаћих часописа и 4 наслова страних часописа (језички, методички, из области културе, научно-популарни), док се за ученике набављају омладински часописи за учење страног језика из области интересовања ученика (2 претплате по разреду). За приручну библиотеку намењену школском педагогу и психологу прецизирана је набавка следећих наслова часописа: "Настава и васпитање", "Педагошка стварност",

¹ Електронски доступан на адреси <http://kvant.mccme.ru>

“Психологија”, “Психологија данас : ревија за психологију” и други наслови по избору, по 1 примерак за рад педагога и психолога.

Када су у питању фондови периодике школских библиотека, према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке*² препоруке које се односе на набавку периодике у школским библиотекама дате су у оквиру колекција. Под умереном колекцијом књижних извора подразумева се 10 књига по ученику. У фонду школске библиотеке треба да има најмање 2500 важних и савремених јединица намењених корисницима свих узраста, способности и образовног нивоа, при чему најмање 60 % фонда треба да чине некњижевни извори који се односе на наставни програм. Поред тога, школска библиотека треба да набавља музику, компјутерске игре, видео касете, видео дискове, **часописе** и плакате, који се могу бирати у сарадњи са ученицима, у складу са њиховим интересовањима, водећи при том рачуна о етичким стандардима. Услуге библиотеке обавезно подразумевају и приступ електронским изворима информација који прате наставни програм и одражавају интересовања и културу корисника. Електронски извори треба да обухвате приступ Интернету, као и посебне библиографске и базе пуног текста и образовне софтверске пакете који постоје на CD ROM-у и DVD-у.

4. Е-часописи, коришћење Интернета и дигиталних ресурса других библиотека

У ситуацији када су набавка и коришћење периодике у школским библиотекама ограничени оскудним финансијским средствима, електронски приступ серијским публикацијама често је јефтинији начин да се обезбеди коришћење часописа који су потребни свакој школској библиотеци. Различити часописи из области друштвених и природних наука - књижевности, математике, биологије, историје, културе и уметности, социологије, филологије и лингвистике, укључујући и поједине педагошке и дечје књижевне часописе, преко Интернета су електронски доступни у пуном тексту. Бесплатно су доступни за коришћење и бројни образовни садржаји енциклопедијског карактера који покривају различите научне дисциплине.

Фондове периодике у школским библиотекама у Србији углавном чине новине и часописи који се односе на наставу и организацију рада у школи, попут признатих педагошких часописа: “Настава и васпитање“, “Педагогија“, “Педагошка стварност“, “Савремена пракса школа” - часопис за правна и економско-финансијска питања установа из области образовања и културе, “Просветни преглед“- лист просветних радника Републике Србије и Републике Српске, “Учитель“, “Мисао“, “Норма“ – часопис за теорију и праксу разредне наставе и др.

² IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке. У: Гласник НБС, 1/2005, стр. 387-417, Београд, 2005.

У фондovima школских библиотека могу се наћи и часописи који се односе на поједина наставна подручја: “Књижевност и језик“ – стручни часопис из области књижевности, “Математички лист“, “Архимедес” – научно-популарни математички лист за ученике V-VIII разреда основне школе, “Настава историје“, “Национална географија”, “Хемијски преглед“ - часопис у издању Српског хемијског друштва, “Млади физичар” и “Светосавско звонце“ – часопис у издању Светог Архијерејског Синода СПЦ који је одлуком Министарства просвете и спорта проглашен помоћним средством у настави веронауке.

У библиотекама основних школа присутни су и часописи за децу: “Невен“, “Зека“, “Школарец“ “Школарка“, “Врело”, “Тик-так“, “Мали витез” – месечни илустровани књижевни часопис за децу, “Мали креативац”, “Политикин забавник”, као и бројни школски листови.

Велики број ових часописа које библиотеке набављају у папирној форми, може се наћи електронски доступан на Интернету. Често су бесплатно дати у пуном тексту – потпуно, или делимично - само поједини текстови. У одређеним случајевима може се наћи само садржај сваког појединачног броја, а некада и резимеа текстова уз садржај.

Примери часописа који се односе на наставу и организацију рада у школи, односно педагошких часописа у електронској форми:

“Настава и васпитање“, доступан на сајту Педагошког друштва Србије, на адреси http://www.pedagog.org.yu/nastava_i_vaspitanje.php,

“Просветни преглед“ доступан на Интернет презентацији предузећа Просветни преглед <http://www.prosvetni-pregled.co.yu/cirilica/tekstovi.htm>,

“Мисао“ има презентацију на адреси <http://www.misao.co.yu>,

“Норма“ – часопис за теорију и праксу разредне наставе, електронски доступан на сајту Учитељског факултета у Сомбору - <http://www.ucf.so.ac.yu>.

Примери часописа који се односе на поједина наставна подручја, а имају презентацију на Интернету:

“Хемијски преглед“ - часопис у издању Српског хемијског друштва, доступан је на адреси <http://hemija.chem.bg.ac.yu/home.htm>,

“Млади физичар” електронски доступан на адреси <http://mf.dfs.org.yu>,

“Светосавско звонце“ –помоћно средство у настави веронауке, има презентацију на сајту СПЦ (<http://www.spc.org.yu>).

“Национална географија”, односно различита издања овог часописа на енглеском језику, електронски су доступна и могу се читати на следећој адреси: <http://www.nationalgeographic.com/magazines/magazines.html>, док се “National Geographic Junior”, лиценцирана национална варијанта за Србију, на српском језику може користити на адреси <http://www.ng-junior.org>.

Када је реч о дечјим часописима присутним у фондovima школских библиотека, у електронској форми најчешће се могу наћи бројни школски листови, доступни на сајтовима различитих школа, док остали часописи за децу, осим Политикиног забавника (који се може читати на адреси <http://www.politikin-zabavnik.co.yu>), углавном нису доступни на тај начин.

Већи број школа у Србији, основних и средњих, покренуло је и редовно одржава свој сајт на Интернету, нудећи образовне и квалитетне забавне садржаје

из свих наставних области. Често је и школски часопис, који уређују сами ученици, доступан у електронском облику на сајту школе. Већи број школских библиотека поседује Web презентацију - страницу посвећену библиотеци која је додата већ постојећем сајту школе. Међутим, фондови и активности ниједне библиотеке нису детаљније представљени, а постављање електронског каталога неке школске библиотеке на Интернет још делује као далека будућност. Формирање електронских каталога и умрежавање школских библиотека један је од начина да се ученици лако и једноставно упознају са библиотечким фондовима не само у својој школи, већ би постојала могућност претраживања и евентуалног коришћења фондова других школских библиотека са којима њихова школа остварује сарадњу.

Приступ Интернету, повезивање школских библиотека у систем централних каталога и могућност коришћења дигиталних ресурса других библиотека су претпоставке пружања квалитетних услуга корисницима библиотеке. Информационим технологијама треба дати већи значај у планирању развоја школских библиотека, уз истовремено регулисање приступа одређеним садржајима на Интернету на свим локацијама које немају везе са образовним процесом.

У документу Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005-2010. године³ предвиђено је умрежавање образовних установа на предшколском, основношколском и средњошколском нивоу, те је реално очекивати да Министарство обезбеди прикључак за Интернет у свих 1750 школа у Србији. То ће омогућити ефикаснију употребу постојећих електронских извора и побољшање квалитета услуга које пружају школске библиотеке.

Са појавом нових информационих и комуникационих технологија и потенцијала које оне нуде, све активности и планирање развоја школских библиотека требало би усмерити ка њиховом трансформисању у школске библиотечно-информационе центре, који би омогућили увођење савремених достигнућа науке у педагогију. Развој нових мултимедијалних технологија представља основу за увођење образовних иновација које пружају широке могућности не само за брзо и лако учење основног градива, већ и информатичко описмењавање ученика. Из тог разлога неопходно је да савремена школска библиотека у својим фондовима поседује електронске публикације, као и могућност коришћења удаљених електронских извора.

³ Стратегија Министарства просвете и спорта за период 2005-2010. године, Београд, мај 2005. – <http://www.mps.sr.gov.yu>